

Οἱ ἀγῶνες οὗτοι εἶχον ὥσαύτως ὁρίσει τὰς μεταναστάσεις, ἐξ ὧν προέκυψεν ἡ ἐπέκτασις τῆς θεσσαλικῆς ἀμφικτυονίας πέραν τῶν ὁρίων τῆς χώρας, τὰς μεταναστάσεις τῶν Αἰολέων καὶ Δωριέων.

Ὅτε μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῶν Δρυόπων οἱ Δωριεῖς εἰσεχώρησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸν κύκλον τῶν περὶ τὴν Οἴτην οἰκούντων λαῶν, οὗτοι ἐκουσίως ἢ βίᾳ ἐπεζητήσαν τὴν φυλίαν τοῦ φιλοπολέμου τούτου λαοῦ. Τοῦτο κυρίως ἐπραξαν οἱ Μαλιεῖς, οἵτινες ζῶουν μετὰ τοῦ Σπερχεῖος καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ὑποδιηροῦντο εἰς τρεῖς ὁμάδας, τοὺς Τραχίνιους, οὕτω καλουμένους ἐκ τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης αὐτῶν Τραχίνος, κειμένης κατὰ τὴν εἰσόδον τῶν στενοποριῶν, τῶν διὰ τῆς Οἴτης ἀγούσων ἐκ Θεσσαλίας εἰς Δωρίδα, τοὺς Ἱερεῖς, ἐνιδρυμένους περὶ τὰς Θερμοπύλας, καὶ τοὺς Παραλίους. Οἱ Μαλιεῖς καὶ Δωριεῖς συνῆλθον πρὸς ἀλλήλους οὕτω στενὴν συμμαχίαν, ὥστε βραδύτερον ἢ Τραχίς ἐθεωρήθη ὡς ἴδρυμα τοῦ δωριεῶς Ἡρακλέους². Ὅτε οἱ Μαλιεῖς εἰσῆλθον εἰς τὴν πυθικὴν ἀμφικτυονίαν, ἡ ἰδία πανηγυρίς, ἥτις ἦν αὐτοῖς περὶ τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος, παρέμεινεν ἐν πλήρει ἰσχύϊ καὶ ἀπέβη τὸ δεύτερον θρησκευτικὸν κέντρον τῆς μεγάλης συμπολιτείας. Οὕτω συνεκροτήθη ἡ δευτέρα ἀμφικτυονικὴ ὁμάς ἢ ἡ Οἰταία συμπολιτεία. Αὕτη περιελάμβανε τοὺς ὑπὲρ τὰς Θερμοπύλας ἐπὶ τῆς κλιτύος τῆς Οἴτης ἐνιδρυμένους λαούς, τοὺς Μαλιεῖς, τοὺς Δόλοπας καὶ τοὺς Δοκρούς, οἷς συνετάσσοντο ὡς τετάρτη φυλὴ οἱ Αἰνιᾶνες. Οὗτοι ἦσαν φύλον, ὅπερ, ἀπωσθέν ὡς οἱ Δωριεῖς ὑπὸ τῆς θεσσαλικῆς εἰσβολῆς, εἶχε καταλίπει τὴν ἀρκτικὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐνιδρυθῆ μεσημβριώτερον ἐν τῇ ἀνω κοιλάδι τοῦ Σπερχεῖος³.

Τέλος ἡ τρίτη ὁμάς περιλαμβάνει τὰς φυλάς τῆς μέσης Ἑλλάδος, αἷς πληθυσίατον κέντρον ἦσαν οἱ Δελφοί. Πιθανότατον εἶναι ὅτι αὐτοὶ ὥσαύτως προϋπῆρχεν ἀρχαία τις συμπολιτεία, ἥτις ἀπλούστατα συνεσωματώθη τῇ μεγάλῃ διεθνεί ὁμοσπονδίᾳ. Αὕτη ἡ κρισηϊοδελφικὴ πολιτεία φαίνεται οὔσα ἀρχικῶς ἀνεξάρτητον μέλος ὁμοίου συνδέσμου, διότι Στρώφιος ὁ ἐκ Κρίσης φέρεται ὡς ἰδρυτὴς τῆς πυθικῆς ἀμφικτυονίας⁴. Ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων μετεβλήθη. Ἡ Κρίσα ἀπώλεσε τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς ὁ ναὸς τοῦ πυθίου Ἀπόλλωνος ἐτάχθη ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ὁμοσπονδιακῆς ἀρχῆς, ἐν τῇ τρίτῃ δὲ ταύτῃ ὁμάδι ἢ τῇ Παρνασίᾳ συμπολιτεία κατέλαβε θέσιν παρὰ τοῖς Φωκεῦσι, τοῖς Βοιωτοῖς καὶ τοῖς πρὸς νότον γείτοσιν αὐτῶν Ἰωσῖν ἢ φυλὴ τῶν Δωριέων. Πάντα ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ταύτης ἡ μετὰθεσις παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὴν κίνησιν, ἥτις προσήγγισε τὰς τρεῖς ὁμοσπονδίας τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἵδρυσεν εὐρείαν ἀλληλεγγύην τῶν ἐλληνικῶν λαῶν.

Οἱ νόμοι τῆς ἀμφικτυονίας, ἥτις ἦν ὁριστικῶς ἱδρυμένη ἐν Δελφοῖς, ἀνάγονται εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν αἱ φυλαὶ ἔξω διεδραμεναι ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ μόνον ἐπὶ κέντρα αὐτῶν εἶχον τὰ ἱερά, περὶ τὰ ὅποια ἦσαν συνθηγομένοι αἱ κατοικίαι τῶν ἀνθρώπων. Οὐδέποτε εἶδε τις εἰσαχθεῖσας εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀμφικτυονίας ἀνιδόττητας διὰ νόμων καθιερωθείσας. Τοῦναντίον, καὶ ὅτε ἐπὶ φυλαὶ τινες ἀπέβησαν κράτι ἰσχυρά, ἐνῶ ἄλλαι παρέμενον ἐν καταστάσει ἀγροτικῶν δήμων, πᾶσαι διετήρησαν τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἐν τῇ ὁμοσπονδίᾳ. Τέλος αὐτῆς τῆς ὁμοσπονδιακῆς συνθήκης οἱ ὅροι φέρουσι τὸν τύπον τελείως ἀρχαϊκῆς ἀπλότητας. Περιορίζοντο εἰς δύο σχεδὸν μόνον κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου, οὓς οἱ τῆς ὁμοσπονδίας μετέχοντες ὠρκίζοντο νὰ τηρῶσι, τοὺς ἐξῆς· οὐδεμίᾳ ἐλληνικῇ φυλῇ ἐπιτρέπεται ἡ ἐκπόρευσις τῆς πρωτευούσης ἄλλης τινός, οὐδεμίᾳ δὲ ἐλληνικῇ πόλεις δύναται νὰ στερηθῇ τοῦ ὕδατος αὐτῆς ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν. Εἶναι αὐταὶ αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς εἰσαγωγὴν φιλανθρωποτέρων ἀρχῶν εἰς χώραν σπαρασσομένην ὑπὸ ἐμφυλίων πολέμων. Ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς οὕτω ἐστὶν ἡ κατάργησις τῶν ἐνόπλων ἀγῶνων, οὗτε κυρίως ἢ πρὸς κοινὴν φορὰν διευθυνοῖς πασῶν τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐπίτευξις τῆς ὑπὸ ὁμάδος φυλῶν ἀποδοχῆς τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς δυνάμει τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀνα-

γνωρίσεως ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων καὶ ἐν περιστάσει ἀναποδράστου ρήξεως ἀποχῆς τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς κατ' ἀλλήλων χρησεως ἐσχάτης σκληρότητος μέτρου¹.

Ὅσον συνοπτικαὶ καὶ ὅσον ἀσήμενοι καὶ ἀν ἦσαν αἱ διατάξεις αὗται, αἱ ἀποτελοῦσαι τὰ ἀρχαιότατα λείψανα τῶν σφρομένων ἐκ τοῦ δημοσίου δικαίου τῶν Ἑλλήνων, ἐν τούτοις ἄπειρα ἀποτελέσματα, οὐδαμῶς περιλαμβανόμενα ἐν τοῖς δόγμασι τούτοις, ὀφείλονται τῷ θεσμῷ καὶ τῇ ἐκτάσει τῆς μεγάλης ἀμφικτυονίας. Καὶ ἐν πρώτοις ἡ λατρεία τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ θεοῦ καὶ ἡ διάταξις τῆς κυρίας πανηγύρεως ἐπέβαλον ἀναγκαίως συμφωνίαν, ἐπεκταθεῖσαν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἑορτῶν καὶ ἐπὶ παντός τοῦ θρησκευτικοῦ συστήματος. Εἶτα δὲ δόγματινα ἐκπονήθησαν ὑποχρεωτικά πᾶσι καὶ διετυπώθη κανὼν δώδεκα ἀμφικτυονικῶν θεοτήτων².

Ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἡ ἐμφυτος θρησκευτικὴ ὁρμή, ἡ κλίνασα τὸν ἐλληνικὸν λαὸν πρὸ τῶν δώδεκα θεῶν, οὐδὲ ἡ θρησκευτικὴ ἀνάγκη, ἡ δημιουργήσασα τὸν θεῖον τοῦτον Ἀρεῖον πάγον, οἱ δώδεκα θεοὶ ἐν Ἑλλάδι δὲν εἶχον κοινὸν οὔτε ναὸν οὔτε λατρείαν. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνευρίσκεται πολλάκις, μάλιστα παρὰ τοῖς Ἰωσῖν, ὡς βᾶσις πολιτικοῦ συστήματος³, ὁλόκληρος δὲ ὁ θεσμὸς φέρει χαρακτῆρα οὐσιωδῶς πολιτικόν. Ἐπεζητεῖτο ἡ καὶ εἰς τὸν θεῖον κόσμον εἰσαγωγὴ κοινῆς τινος τάξεως καὶ ὁριστικῆς στατιστικῆς καὶ ἡ διαρρύθμισις ἐν ἐνὶ λόγῳ τῆς οὐρανίας αὐλῆς κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐπὶ τῆς γῆς ἱδρυμένης ὁμοσπονδίας. Τοῦτου ἕνεκα ὁ μῦθος ἀναφέρει ὅτι ὁ Δευκαλίων ἤγειρε τὸν πρῶτον βωμὸν τοῖς δώδεκα θεοῖς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ καλεῖ αὐτὸν τὸν Δευκαλίωνα πατέρα τοῦ Ἀμφικτύονος, τούτου δ' ἕνεκα οἱ δώδεκα θεοὶ παρίστανον συμβολικῶς τὰς εἰρηνικὰς σχέσεις τῶν λαῶν καὶ ἐλατρεῖντο εἰδικῶς ἐν ταῖς δημοσίαις πλατείαις καὶ ἐν τοῖς λιμέσι⁴ καὶ οἱ ἀρχαιότατοι θαλασσοπόροι, οἱ Ἀργοναῦται, ἐγείρουσιν αὐτοῖς βωμὸν ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ Εὐξείνου, ὅπως προσαρτῇσιν τὸν τρόπον τινὰ τῷ ἐμπορικῷ κόσμῳ τῶν Ἑλλήνων τὰς ἄρτι ἀνακαλυφθείσας παραλίας.

(Ἀκολουθεῖ).

Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑ ΣΟΦΟΚΛΕΙ.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ

ΕΝ Τῷ ΕΛΛΗΝΙΚῷ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚῷ ΣΥΛΛΟΓῳ,

ΥΠΟ

ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΥ ΚΑ. ΚΟΚΚΟΛΑΤΟΥ (ιατροῦ).

Ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον ἡ «Ἱατρικὴ παρὰ Σοφοκλεῖ», πραγματεία, ἥν μετὰ ἐπίπνον μὲν, οὐχὶ ὅμως ἀχαρὶν ὡς καὶ πάντα ἀνωφελεῖ, ὡς φρονῶ, μελέτην ἐν ὧραις σχολῆς τῶν ἐπὶ σωζομένων τοῦ ἀθανάτου δραματικοῦ τῆς ἀρχαιότητος ποιητοῦ δραμάτων ἄσμενος παρουσιάζω τῷ πεφλημένῳ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

1) Περὶ Αἰσχίνης σώζεται ἀπόσπασμα τῶν ὑπὸ τῶν ἀμφικτυονικῶν συμπολιτειῶν θεσπιζόμενων νόμων καὶ ὅρων, τὸ ἐξῆς· «Μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτυονιδῶν ἀνάστατον ποιῆσειν μηδ' ὑδάτων ναματιζῶν εἰρεῖν μηδ' ἐν πολέμῳ μηδ' ἐν εἰρήνῃ, ἐὰν δέ τις ταῦτα παραβῇ, στρατεύσει ἐπὶ τούτου καὶ τὰς πόλεις ἀναστήσειν, καὶ ἐάν τις ἡ σὺλξ τὰ τοῦ θεοῦ ἢ συνεῖδῃ τι ἢ βουλεύσῃ τι κατὰ τῶν ἱερῶν, τιμωρήσειν καὶ χειρὶ καὶ ποδὶ καὶ βωνῇ καὶ πάσῃ δυνάμει (Αἰσχ. Π. παρ. α. 115)».

2) Περὶ ἐπιγραφικοῦ ἐγγράφου ἀφορῶντος εἰς τὴν λατρείαν τῶν δώδεκα θεῶν ἴδε Monatsber. d. Berlin. Akad. 1877. σ. 475.

3) Περὶ τοῦ κατὰ συνθήκην τούτου ἀριθμοῦ ἴδε Ross, Archaeol. Aufsätze I. 266.

4) Ἑλληνικ., ἀπ. 15. Ἀπόσπ. Ἑλλ. ν. ἱστορ., Α', σ. 48. L. Preller, Griech. Mythol. I. 86. II. 232.

5) Petersen, Das Zwölfgöttersystem der Griechen und Römer Hamburg. 1868. Ἡβλ. Archaeol. Zeitung, 1866, σ. 290.

1) Θουκυδ., Γ', 92. Müller, Dorier, I. 44.

2) Περὶ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Τραχίνι ἴδε Hermes, VII 381.

3) Πλουτάρχ., Ζητήμ. Ἑλλ. 13. 26.

4) L. Preller, Ausgew. Aufsätze; σ. 234.

λόγω, ἀνήκει καθόλου μὲν τῇ ἱατρικῇ φιλολογίᾳ, ἰδίᾳ δὲ τῇ ἀρχαιολογίᾳ τῆς ἱατρικῆς.

Ἄν ἐν πάσῃ ἀρχαιολογικῇ ἀνασκαφῇ ἐν τῷ ἐδάφει τῆς ὑπὸ τὸν αἴθριον καὶ γλυκὺν ἐκεῖνον οὐρανὸν Ἀττικῆς, ἂν εἰς πᾶν κτύπημα σκαπάνης ἐν τῇ ἰοστεφάνῳ τῶν Ἀθηνῶν πόλει νέον ἀναθρόσκῃ λείψανον τῆς περικλεοῦς ἐκείνης ἐποχῆς, νέον καλ-
λατεχνικὸν ἀριστούργημα, νέον τέλος μνημεῖον τῆς μεγάλης ἡ-
μῶν ἱστορίας, τὸ αὐτὸ δυστυχῶς δὲν συμβαίνει καὶ τῷ ἀναδι-
φῶντι ἐν τῷ αὐτῷ ἐδάφει τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς θείας τοῦ Ἀσκλη-
πιοῦ ἐπιστήμης.

Ἰχνη τινὰ μόνον ἱατρικῆς καὶ ταῦτα ἐν πολλοῖς οὐχὶ ἄξια λόγου ἀπαντῶσι τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμένα ἐν τοῖς συγγράμμα-
σιν οὐχὶ ἱατρῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπειδὴ τοιού-
των ἐστὲρεῖτο τότε ἡ ἔσω Ἑλλάς, ἀλλ' ἰδιωτῶν καὶ κυρίως τῶν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων.

Τοιαῦτα ἰχνη ἱατρικῆς ἀπαντῶσι καὶ ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σοφοκλέους, ἅτινα συστηματικῶς περισυλλέξας συνεπλήρωσα τὴν ἀνὰ χεῖρας πραγματείαν, ἥτις μετὰ τῆς τοῦ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου ἱατρικῆς, ἥν ἐν προσεχεῖ χρόνῳ, ἥν Θεὸς δῶ, θέλω παρουσιάσει τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, ἀποτελέσει τὸν ἐν τῇ τραγι-
κῇ ποιήσει ἱατρικὸν τρίπουν τῆς πρὸ τοῦ τετάχτου αἰῶνος π. Χ. ἐν τῇ Ἀττικῇ ἱατρικῇ.

Πρὸ ἔτους ἀκριβῶς ὁ σεβαστὸς καὶ προσφιλεῖς μοι καθηγητὴς κ. Ἀνδρέας Ἀναγνωστάκης, αὐτὸς ἐκεῖνος, εἰς ὃν ἡ ἡμετέρα ἱατρικὴ φιλολογία πολλὰ τὰ σοφὰ ὀφείλει, ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ πρὸς ὑμῖς λαλοῦντος ἐν Ἀθيناῖς ἐκδιδόμενῳ ἱατρικῷ περιοδικῷ «Ἱατρικῷ Δελτίῳ» ἐδημοσίευσεν διατριβὴν τὰ μᾶλα ἄξιαν λόγου ἐ-
πιγραφομένην «ἡ Ἱατρικὴ τοῦ Ἀριστοφάνους» ἐν τῇ διατριβῇ ἐκείνῃ, ἥν ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἠρύσατο ἐκ τῶν σωζομένων κω-
μῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ χαρίεντος ἐκείνου φιλοσόφου, ὅστις ὑπὸ εὐτράπελον μορφήν ἐμφαίνει γνώσεις ποικίλας καὶ διαδίδει μαθήματα ἠθικῆς, ὅπως βεβαίως ὅτι ἡ ἀληθὴς σοφία δὲν κατοικεῖ πάντοτε ὑπὸ σύνοφρον μέτωπον, οὐδὲ ἐξέρχεται μόνον ἀπὸ ἀγέλαστα χεῖλη, (ἀληθὴς ἀπεικόνισις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου) πλὴν ἄλλων ὡς ἐν προοιμίῳ λέγει καὶ τὰδε ἀρμόζοντα καὶ τῇ ἐμῇ πραγματείᾳ:

«Εἰς τὸν μελετῶντα τὴν ἀρχαιολογίαν τῶν ἀνθρωπίνων γνώ-
σεων παράδοξον ἀληθὺς φαίνεται ὅτι τῶν ἱατρικῶν ἐπιστημῶν ῥόλις ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἥρχισεν ἐν Ἀθίναῖς ἡ καλλιέρ-
γεια. Τῆς δεσποτείας, ἥν ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας μετῆλθεν ἐφ' ἡ-
παντα τὸν ἱατρικὸν κόσμον ἡ ἑλληνικὴ μεγαλοφυΐα, δὲν συμμε-
τεῖχεν ἡ Ἀττικὴ... Μετρησόμενοι ἀνέτις οἱ Κερκοπίδαι εἰς ὑψηλὰς ἀτμοσφαίρας δὲν κατεδέχοντο νὰ σκαλιζώσιν ἐπιμύχως τὸ ταπεινὸν τοῦτο ἔδαφος, ὅπου κυπτάζει ὁ ἱατρός».

Τὴν παρὰ Σοφοκλεῖ ἱατρικὴν ὕλην συστηματικῶς διεῖλον εἰς τὰ ἐπόμενα ἑξ μέρη, α') εἰς ἐπιτηδευματικά, β') εἰς ἀνατο-
μικά, γ') εἰς χειρουργικά, δ') εἰς παθολογικά καὶ ψυχολογικά, ε') εἰς θεραπευτικά καὶ ς') εἰς ὑγιεινά.

Διεῖλον τὴν ἐν τοῖς δράμασι τοῦ ποιητοῦ ἱατρικὴν ὕλην εἰς τὰ μέρη ταῦτα, οὐδόλως σκοπῶ, ὡς πᾶς τις νοεῖ, περὶ ὁσίων, μύθων καὶ τῆς ἐν γένει ἀνατομικῆς, ὡς καὶ περὶ ἐγχειρησέων, νόσων, τῆς θεραπείας αὐτῶν κτλ. ἵνα πραγματευθῶ, ἀλλ' ἀπλῶς μετ' ἐπιμόνον βᾶσαν καὶ ἐρευνᾶν συντόμως νὰ παραθῶ ἐν-
ταῦθα ὅτι ὁ ποιητὴς λέγει περὶ παντὸς εἰς τὴν ἱατρικὴν ἀφο-
ρῶντος. Οὐδαίς ὑμῶν ἀξιοῖ παρὰ ποιητοῦ, ἀποκαλύπτοντος διὰ τῶν ζωηροτάτων τῆς φαντασίας χρωμάτων τὰ εὐγενέστατα τῆς καρδίας συναισθήματα καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐξελίσσοντος, περιγραφῆν καὶ γνώσεις ἱατρικὰς ἀκριβεῖς καὶ ὅμως, ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων θέλετε πεισθῆ, ἄπορον πῶς καὶ ταῦτ' ἀπαντᾶσι, σθεν-
νύοντα ἔδω καὶ ἐπὶ μικρόν, τὴν τοῦ ἐρευνητοῦ ἀδεδεικτον πρὸς ἐκζητήσιν αὐτῶν διψαν.

Ἀντικείμενον τῆς ἱατρικῆς ἡ νόσος, ὁ νοσῶν ταῦτ' λοιπὸν τῇ νόσῳ ὁ ὑψιπέτης ποιητὴς λίαν προσφυῶς ἀποδίδει τὰ ἐξῆς ἐπιθέτα, ἅτινα καὶ ὁ σοφώτερος τῶν παθολόγων συγγραφέων, ἐ-
πιμένων περὶ τὴν ἀκριβοῦς ἀναγραφὴν τῶν νόσων καὶ ἐκζητῶν πιστὴν ὀνομασίαν μιᾶς ἐκάστης αὐτῶν, ὡς ἐκ τοῦ προέχοντος συμπτώματος ἡ τοῦ συνόλου αὐτῶν, ἡ τῆς ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ἐλπί-
ρας, δύναται νὰ ζηλεύσῃ καὶ πρὸς ἐκζητήσιν αὐτῶν λίαν ἐπι-
τυχῶς νὰ προστρέξῃ.

Τὰ εἰς τὴν νόσον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀποδιδόμενα ἐπιθέτα, ἅ-
τινα ἐκρινα καλὸν τῆς κυρίως πραγματείας ἵνα προτάξω, εἶθι τ' ἀκόλουθα κατὰ δράματα καὶ στίχους.

Μανίας

Ἡ Ἀθηνῶ λέγει πρὸς τὸν Ὀδυσσεά.
Ἐγὼ δὲ φοιτῶντ' ἄνδρα μανιάσιν νόσοις
ὤτρυνον, εἰσέβαλλον εἰς ἔρκη κακὰ.

Αἶας, 60.

Περίφρηνς

Ὁσαύτως,
δεῖξω δὲ καὶ σοὶ τῖνδε περιφρηνῇ νόσον,
ὡς πᾶσιν Ἀργεῖοισιν εἰσιδὼν θροῆς.

Αὐτόθι, 67.

Θεία

Ἰχαι γὰρ ἂν θεία νότος.

Αὐτόθι, 186.

Καί

μύσαντες δ' εἴχομεν θείαν νότον.

Ἀντιγόνη, 421.

Λυσσώδης

νῦν δ' ἡ Διὸς γοργῶπις ἀδάματος θεᾶ
ἦδ' ἡ μ' ἐπ' αὐτοῖς χεῖρ' ἐπεντύνοντ' ἐμῇ
ἔσφρηλιν ἐμβελούσα λυσσώδη νότον.

Αἶας, 452.

Ἀμύχανος

νότων δ' ἀμύχωνος φυχὰς ζυμύεσθαι.

Ἀντιγόνη, 363.

Φθινὰς

οὔτε φθινάσιν πληγεῖσθαι νότοις

Αὐτ. 819.

Ἐπακτός

καὶ τοὶ νότον γ' ἐπακτὸν ἐξαρούμεθα,
θεοῖσι δυσμαχοῦντες.

Τραχινίαι, 492.

Φοιτὰς (διαλείπουσα)

Δεινὴ

οὐ μὴ ξεγερεῖς τὸν ὕπνῳ κάτοχον
κακκινήσεις κἀναστήσεις
φοιτᾶσα δεινὴν
νότον, ὧ τέκνον.

Τραχινίαι, 981.

Ἀποτίδατος (Ἀπρόσδατος)

θρόσκει δειλιάει
διολοῦσ' ἡμᾶς
ἀποτίδατος ἀγρία νότος.

Αὐτόθι, 1030.

Ἀγρία

νοτεῖ μὲν νότον ἀγρίαν.

Φιλοκτιτύης, 173.

Ὁσαύτως

ὁ τοῦ Ποιάντος παῖς Φιλοκτῆτης, ὃν οἱ
δισσαὶ στρατηγὸί χ' ὦ Κεραιλλήνων ἀναξ
ἔρριψαν αἰσχροῦς ὠδ' ἔρημον, ἀγρία
νόσῳ καταφθίνοντα.

Φιλοκτ. 266.

Τάλαινα, διάδορος

οὐδ' ἀγύμναστον μ' εἶν
ἔοικεν ἡ τάλαινα διάδορος νότος.

Τραχινίαι, 1084.

καὶ

νόσῳ καταστᾶζοντα διαδόρῳ πόδα.

Φιλοκτ. 7.

Ἀδνηάγος

ἀλλ' ἀπόλλυμαι τάλλας
ἔτος τὸδ' ἦδ' ἑκάστον ἐν λιμῷ τε καὶ
καχοῖσι βότκων τὴν ἀδηφάγον νότον.

Αὐτόθι, 313.

Βαρεία

μή ποτ' έντυχεῖν
νότου βαρείας.

Φιλοκτ. 1330.

Ανγρὰ

πρῶτον μὲν νότου παύσει λυγρὰς.

Αὐτ. 1424.

Βιαιά

καὶ νῦν, ὡς βιαιὰς
ἔγεται πάνδαμος ἀμὰ πόλις ἐπὶ νότου.

Ἀντιγ. 1141.

ιοῦ ἰού· καὶ ταῦτά γ' ἄλλα θάλλεται
ράκη, βαρείας του νοσηλείας πλέα.

Φιλοκτ. 39.

Ἐπιτηδευματικά.

Οὐδαμοῦ ἐν τοῖς ὁράμασι τοῦ ποιητοῦ ἀπαντᾷ ὄνομα ἱατροῦ,
μόνον τὸ τοῖς ἱατροῖς ἀποδιδόμενον ἐπίθετον Ἀσκληπιάδης.

Ὁ Νεοπτόλεμος λέγει πρὸς τὸν Φιλοκτῆτην :

Καὶ τοῖν παρ' ἡμῖν έντυχῶν Ἀσκληπιάδην νότου μαλαχθῆς τῆσδε.

Φιλοκτ. 1334.

Ὁ Ἡρακλῆς λέγει πρὸς τὸν Φιλοκτῆτην :

Ἐγὼ δ' Ἀσκληπιδόν

παυστήρα πέμψω σῆς νότου πρὸς ἴλιον.

Αὐτ. 1438.

Ὁ εὐγενὴς Αἴας ἀποχαιρετίζων τὴν δακρυροοῦσαν Τέκμησ-
σαν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Εὐρύσάκην ἐπιλέγει :

οὐ πρὸς ἱατροῦ σοφοῦ

θρηγεῖν ἐπωδάς πρὸς τομῶντι πήματι.

Αἴας, 582.

Ἄνευ τῆς θείας βοηθείας οὐδὲν ἰσχύει ἡ ἱατρικὴ μόνη περι-
θαλῆς, λέγει ὁ ποιητής, διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἡρακλέους :

τίς γὰρ ἀειδός, τίς δ' χειροτέγνης

ἱατορίας, ὅς τήνδ' ἄτην

χωρὶς Ζηνὸς κατακλήσει

θαῦμα· ἂν πόρρωθεν ἰδοίμην.

Τραχινίαι, 1004.

Φοῖβος δ' ὁ πέμψας τάτδε μαντείας ἄμα

σωτήρ θ' ἴκοιτο καὶ νότου παυστήριος.

Οἰδίπους Τύραννος, 150.

οὐ δῆτ' ἔγωγ', ἀλλ' ὦν ἔχω παιώνιον

καὶ μῶνον ἱατῆρα τῶν ἐμῶν κακῶν.

Τραχινίαι, 1209.

πόλιν μὲν, εἰ καὶ μὴ βλέπεις, φρονεῖς δ' ὅμως

οἷα νόσφ' σύνεστιν· ἴς σέ προστάτην

σωτήρ τ' ὦν, ὦναξ, μῶνον ἐξευρίσκομεν.

Φοῖβος γάρ, εἴ τι μὴ κλύεις τῶν ἀγγέλων.

πέμψασιν ἡμῖν ἀντέπεμψεν, ἔκλυσιν

μόνην ἂν ἐλθεῖν τοῦδε τοῦ νοσήματος,

Οἰδίπ. Τύρ. 307.

(Ἀκολουθεῖ).

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΔΑΙΩΝ ΔΑΚΤΥΛΩΝ.

Οἱ Ἰδαῖοι Δάκτυλοι, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ Κουρῆτες καὶ οἱ Κου-
ρῆτες καὶ οἱ Κορύβαντες, εἶνε κατὰ τοὺς παρ' ἀρχαίους Ἑλλήσι
μύθους, δαιμόνια ὄντα ἀνίκοντα εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς θεᾶς
Ρέας ἢ Κυβέλης, ὅπως οἱ Σάτυροι καὶ Σιλῆνοι παρακολουθοῦσι
τὸν Διόνυσον καὶ οἱ Τελχῖνες τὸν Ποσειδῶνα². Πατρὶς αὐτῶν λέ-
γεται τὸ ὄρος Ἰδὴν κείμενον, κατὰ Στράβωνα³, ἐν τῇ Τρωάδι Φρυ-
γίᾳ, ἐνθ' ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ γεωγράφου⁴ οἰκοῦντες
παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ εἰρημένου ὄρους ὡς οἱ πρῶτοι τῆς χώρας

οἰκῆτορες. Ἐντεῦθεν ὁμῶς δὴν τῷ χρόνῳ μετανίστανται εἰς τὴν
νῆσον Κρήτην, ἐνθα τὸ αὐτὸ ἀπαντᾷ ὄρος, περὶ δ' οἰκοῦσι⁵.

Τὸ ὄνομα «Δάκτυλοι» φαίνεται οὐδὲν ἄλλο σημαῖνον, ἢ ὅτι
καὶ οἱ τῆς χειρὸς δάκτυλοι· ἐξηνέχθησαν ὁμῶς ἐκπαλαί διάφοροι
ἐρμηνεῖαι, ὧν πιθανώτερα φαίνεται ἡ ἀποδεχομένη τὴν ὀνομα-
σίαν παραχθεῖσαν ἐκ τῆς ἐπιτηδευτικότητος καὶ τέχνης τῶν χειρῶν
τῶν μεταλλουργῶν τούτων δαιμόνων τῶν δασῶν, διότι «καὶ οἱ
τῆς χειρὸς δάκτυλοι τεχνῖται τε καὶ πάντων ἐργάται», κατὰ τὸν
Πολυδεύκην⁶. Δὲν δυνάμεθα δὲ καὶ ὡς ζῶντας ἐντὸς τῶν δασῶν
νὰ ὑπολάβωμεν αὐτοὺς ὄντας νάνους τινὰς τὴν σωματικὴν κα-
τασκευὴν καὶ ἀνάπτυξιν, ὡς παρὰ τισὶν ἄλλοις λαοῖς συμβαίνει
καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ γερμανικῇ μυθολογίᾳ⁷, διότι ἐνισχυοῦ τοῦ ἀρχαίου
ἔπους «Φορωνίδος»⁸ τῶν Δακτύλων τούτων τις καλεῖται «μέγας»
ἕτερος δὲ «ὑπερόβιος».

Ἀνεφέροντο τὸ παλαιὸν πέντε Δάκτυλοι, ἢ δέκα, ἢ καὶ
πλείονες ἀριθμοῦμενοι πάντοτε τῇ βοηθείᾳ τῶν δακτύλων μιᾶς
ἢ καὶ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ὁ δὲ Στράβων⁹ τοὺς ἐν Κρήτῃ γεν-
νηθέντας ἀνδρας Ἰδαίους Δακτύλους ἀναθιβάει εἰς ἑκατόν·
ἐπίσης ἀνεφέροντο καὶ δεξιοὶ καὶ ἀριστεροὶ Δάκτυλοι, οὓς μετὰ
ταῦτα διέκριναν εἰς ἄρρενας καὶ θήλειους¹⁰.

Ἀλλὰ τις τῶν ἀρχαίων παραδόσεων ἄλλως ἐρμηνεύει τὴν
παραγωγὴν τοῦ ὀνόματος «Δακτύλων»· ὅτε, λέγει, ἔτικτε τοὺς
Δακτύλους τούτους ἡ Ρέα, ἢ νύμφη τις τοῦ ὄρους Ἰδῆς, ἥραπα-
σεν ἐν στιγμῇ σφοδρῶν ὠδίνων τὴν γῆν διὰ τῶν δακτύλων καὶ
ἐντεῦθεν ἡ προκειμένη ὀνομασία· ἢ ἐκλήθησαν Δάκτυλοι, διότι
ἐγένοντο ἐκ τῆς κόπωσης, ἣν αἱ τροφοὶ τοῦ Ἰδαίου Διὸς ἐροῦσαν
διὰ τῶν δακτύλων ὀπίσθεν αὐτῶν¹¹. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ
περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὀνόματος αὐτῶν, τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι
οἱ δαίμονες οὗτοι οὐδέποτε ἀπέβαλον τὸ πάλαι τὸν ἰδιάζοντα
χαρακτῆρα τῆς περὶ τὸ μεταλλουργεῖν ἐπιτηδευτικότητος αὐτῶν,
ἣν ὑποπλοῦσι καὶ τὰ ἐν τῷ εἰρημένῳ ἔπει «Φορωνίδι» ἀναφερό-
μενα ὀνόματα ἀσιατῶν Ἰδαίων Δακτύλων¹², ἥτοι τὸ ὄνομα Κέλ-
μις¹³, Δαμναμενεὺς¹⁴ καὶ Ἀκμων. Πάντες δ' οὗτοι, κατὰ τὴν
«Φορωνίδα»¹⁵, εἶνε εὐπάλαμοι¹⁶ θεράποντες ὀρείνης Ἀδραστεῖνης,
οἱ πρῶτοι τέχνην πολυμήτιος Ἡφαίστου εὗρον ἐν οὐρείῃσι νά-
παις, ἰόντα σίδηρον, ἔς πυρ τ' ἦνεγκαν καὶ ἀρίπρεπες ἔργον
ἔδειξαν. Κατὰ δὲ τὸν Overbeek¹⁷ Κέλμις σημαίνει σφύρα, Δα-
μναμενεὺς λαβίδα καὶ Ἀκμων τὸ παρ' ἡμῖν ἄμῳν.

Ἦσαν λοιπὸν οἱ Δάκτυλοι γένος δαιμόνων, ὅπως καὶ οἱ Κύ-
κλωπες καὶ οἱ Τελχῖνες, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ὑπηρετοῦσι
τὴν Ἰδαίαν μνῆρα, ἥτις ὡς ὑψίστη θεὰ τοῦ ὄρους Ἰδῆς ἐδέσπο-
ζε καὶ ὑπνικοῦτο καὶ παρὰ τοῖς μεταλλουργοῖς τούτοις καὶ πα-
ρὰ πᾶσι τοῖς δαίμοσι τοῦ κράτους αὐτῆς. Ὑπελήθησαν δὲ οἱ
Δάκτυλοι καὶ ὡς γόντες¹⁸ καὶ ὡς ἐφευρετὰ παντοίων τεχνῶν
πρὸς δὲ καὶ τοῦ μουσικοῦ ἥχου καὶ χρόνου, ἀνακάλυψις, εἰς ἣν
βεβαίως τὴν πρῶτην ἀφορμὴν παρέσχεεν ἡ σφύρα συγκρουομένη
τῷ ἄκμονι. Ὑπὸ τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην ἔπουν ἀναφέρονται
οἱ Δάκτυλοι ὡς διδάσκαλοι τοῦ Πάριδος ἐν τῇ μουσικῇ, ὅπως ὁ
Χείρων μνημονεύεται διδάσκαλος τοῦ Ἀχιλλέως¹⁹. Ἀλλ' ὅτι μετὰ
ταῦτα γενικὴ ἐπεκράτησε σύγχυσις μυστηρίων καὶ μύθων Κρή-
της καὶ Σαμοθράκης, ἡ ἐπελθούσα τῶν χρόνων ἐκείνων δεισιδαι-
μονία συνέχεεν ὅλως τὴν ἀρχικὴν τῶν Δακτύλων φύσιν, συνανα-
μίξασα αὐτοὺς καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν ὀφθικὴν θεολογίαν²⁰. Μό-
νον δ' ἐπὶ τῆς νήσου Κύπρου, ὅπου ἀναφέρονται ὡσαύτως ὑ-
πάρχοντες τὸ πάλαι οἱ Δάκτυλοι, διεφυλάχθη ὁ χαρακτῆρ αὐτῶν
ὡς μεταλλουργῶν δαιμόνων²¹.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

1) L. Preller : Griechische Mythologie I. Berlin 1872. σ. 543—544.

2) Preller : Griech. Myth. κτλ. I. σ. 539—540.

3) 10, 473. «πάντες δὲ ὑπειλήφασιν (τοὺς Ἰδαίους Δακτύλους) ἐν
Φρυγίᾳ ὠκηκότας περὶ τὴν Ἰδὴν, Φρυγίαν τὴν Τρωάδα καλοῦντες, διὰ τὸ
τοὺς Φρύγας ἐπικρατῆσαι πλησιχώρους ὄντας, τῆς Τροίας ἐκπεπορη-
μένης».

4) Στρ. 10, 473. «Δακτύλους δ' Ἰδαίους φασί τινες κεκλήσθαι τοὺς
πρώτους οἰκῆτορας τῆς κατὰ τὴν Ἰδὴν ὑπώρειας».

5) Στρ. 10, 473· Διοδ. 5, 64, 17, 7. Περὶ τῶν Δακτύλων πρὸβλ.
Lobeck ἐν Ἀγλαοφῶντι 1156—1181.

6) Ὀνομαστικόν, 2, 156. «Τοὺς Ἰδαίους Δακτύλους κεκλήσθαι λέ-